

MALİ DİSİPLİN ÜZERİNDE POLİTİK FAKTÖRLERİN ETKİSİ: AZ GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE YÖNELİK UYGULAMALI BİR ANALİZ

Prof. Dr. Ekrem ERDEM*

Doç. Dr. M. Fatih İLGÜN†

Özet

İkinci dünya savaşı sonrası ekonomik kalkınma ve refah devleti amaçları doğrultusunda artan bütçe açıkları sonucunda, mali disiplindeki bozulma hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerin çoğunda kalıcı hale gelmiştir. Benzer gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde kamu mali dengesinde gözlemlenen farklılaşma sadece mali hedefler ve makroekonomik şoklarla açıklanamamakta, bunlara ilave olarak, politik faktörlerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, çalışmanın amacı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde politik faktörlerin kamu mali dengesi üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda 1985-2012 yılları arasında 49 az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için politik faktörleri temsil eden 14 değişkenin kamu borç stoku üzerindeki etkisi panel GMM yöntemi ile analiz edilmiştir. Sonuçlar yönetim biçimi, politik istikrar ile meclis ve hükümet yapısı şeklinde gruplandırılabilir politik faktörlerinden 11 tanesinin kamu borç stoku üzerinde anlamlı etkisinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Politik Faktörler; Mali disiplin; Kamu Borç Stoku; Panel GMM

JEL Sınıflandırması: H63; H11; C23

Abstract

The deterioration in fiscal discipline has become more permanent in the majority of developed and developing countries, as a result of increasing budget deficits in the direction of economic development and welfare state purposes after the Second World War. It is understood that the differentiation observed in fiscal balance in countries with similar development levels is not only explained by fiscal targets and macroeconomic shocks, but also political factors are influential. Hence, the aim of the study is to examine the impact of political factors on the fiscal balance in underdeveloped and developing countries. In accordance with this purpose, the effect of 14 variables representing political factors on public debt stock is analyzed by panel GMM method for a sample of 49 underdeveloped and developing countries over the period of 1985-2012. The results show that 11 of the political factors -which can be grouped into the regime, political stability, structure of parliament and government- have a significant effect on the public debt stock.

Keywords: Political Factors; Fiscal Discipline; Public Debt Stock; Panel GMM

JEL Codes: H63; H11; C23

* Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ekremerdem@erciyes.edu.tr

† Sorumlu Yazar, Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, mfilgun@erciyes.edu.tr

1. Giriş

İkinci dünya savaşı sonrası ekonomik istikrarsızlıkla mücadeleye ilave olarak devlete yüklenen kalkınma ve refah toplumu hedefleri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarını yükseltmiş ve kalıcı hale getirmiştir. 1970'li yıllarla birlikte mali disiplin ve sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik girişimler bütçe açıklarının kaynaklarının tekrar tahlil edilmesi sonucunu doğurmuştur. Benzer gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde bütçe açığı ve borç stoku açısından ortaya çıkan büyük farklılıklar, sorunun ekonomik faktörler ve geçici şoklar dışındaki diğer sosyal, politik ve kurumsal kaynaklarına da eğilmeyi zorunlu kılmıştır.

Devlet müdahalesinin politik ekonomisi 19 yy İtalyan okuluna kadar dayanmaktadır. Geleneksel yaklaşımda hükümet politikaları dışsal kabul edilirken, giderek artan bir şekilde hükümet politikalarının belirlenmesinde normatif kurallar yerine fiili olarak hayata geçirilenlerin araştırılmasına odaklanılmış; 1980 sonrası yeni politik ekonomi çerçevesinde ise, konu farklı boyutları ile ele alınmıştır. Özellikle kamu tercihi yaklaşımı ile birlikte, klasik yaklaşımın *yardımsever bir diktatör* olarak tanımladığı devlet anlayışı yerine, karar alma sürecinde çıkar veya ideoloji gibi faktörlerin etkileri dikkate alınmaya başlanmıştır. Aynı şekilde seçmenler de eğitim seviyesi yüksek, siyasi konularda bilgi sahibi ideal vatandaşlar olarak değil rasyonel ekonomik birimler olarak kabul edilmiştir (Romer, 2012: 605)). Bu noktada politik stratejilerin maliye politikasının oluşumundaki etkileri önem kazanmış, birbirini takip eden hükümetlerin politikaları arasında, kamu borç stoku gibi mali değişkenler üzerinden kurulabilecek bağlantılar ön plana çıkmıştır. Zira bir hükümetin harcama tercihleri önceki yönetimden devraldığı borç stoku tarafından etkilenirken, aynı hükümet cari dönem borç stoku yoluyla kendisinden sonra gelecek yönetimin kararlarını kontrol altında tutabilme gücüne sahiptir. O nedenle, ekonomik reformlar üzerinde politik faktörlerin etkisine yönelik artan ilgide 1990'da neo-liberal temellere dayalı Washington Konsensüsü'nün etkisi önemlidir.

Bu çalışmanın amacı seçmen tercihlerinin siyasi iradeye yansıma şeklinden başlamak üzere, karar alma sürecini belirleyen farklı politik faktörlerin kamu mali dengesi üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Çalışmada az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ilişkin geniş bir örneklem grubuna ait 1985-2012 dönemi verileri kullanılarak, gelişme sürecinde politik yapının mali disiplin üzerindeki etkisi konusunda karşılaştırmalı bir analiz yapılmak suretiyle, ülkeler arasında kamu borç stokundaki farklılıkların kaynakları araştırılmıştır. Söz konusu ilişkinin gelişmiş ülkeler çerçevesinde incelendiği geniş bir literatür olmakla birlikte, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik çalışmalar sınırlıdır. Buna ek olarak çalışma, örneklem grubu için 14 farklı politik değişkeni analize dahil ederek karar alma sürecini tüm yönleri ile incelemek suretiyle literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk kısmında bir ülkede politik yapının özelliklerini yansıtan unsurların mali denge üzerindeki etkisi farklı yaklaşımlar çerçevesinde teorik olarak incelenecek, ardından bu konunun araştırıldığı uygulamalı çalışmalardan literatürde ön plana çıkanlarının sonuçlarına yer verilecektir. Sonraki kısım, kamu borç stokunun politik belirleyicileri üzerine panel veri analizi sonuçlarını sunmaktadır. Sonuç ve değerlendirmeler kısmında ise, elde edilen bulgular çerçevesinde yorum ve öneriler yer almaktadır.

2. Mali Disipline Etki Eden Politik Faktörler

Sürekli hale gelen bütçe açıkları ve artan borç stoku yalnız gelişmekte olan ülkelerin değil, yüksek kişi başına gelirin olduğu endüstrileşmiş demokratik ülkelerin de önemli bir problemidir. Neo-klasik yaklaşımda bütçe açığı kamu harcamalarındaki geçici artışlar veya hasıladaki geçici azalma nedeniyle ortaya çıkabilir. Örneğin vergi düzleştirme teorisi (Barro, 1979) açıklara kamu harcamalarında cari dönemdeki geçici artışların neden olduğunu, bunun kaynağında ise cari dönem harcama artışı sonrası uygulanacak ek verginin sonraki dönem harcamalarda azalma ile uygulanacak vergi indirimine kıyasla refah düzeyini daha fazla bozması şeklinde ortaya çıkan azalan marjinal fayda ilkesi olduğunu savunur. Ancak bu, ülkeler arasındaki bütçe açığı ve borç stokundaki farklılığı açıklamakta yetersiz kalmış, sosyal (gelir dağılımı, etnik ayrım vb.), kurumsal (demokrasi, bütçesel süreçler, bürokrasi gibi) ve politik faktörlere yönelik ilgi artmıştır. Bunlar içerisinde hükümetler ve karar alma süreçlerine olan ilgilinin artmasında (Roubini ve Sachs 1989: 904); kamunun hacminin 20. yüzyılın ikinci yarısında hızla artması, ekonomik birimlerin dönemler arası optimizasyon davranışlarında gelecekteki hükümet politikaları hakkındaki beklentilerinin nispi etkisinin yükselmesi, karar alma sürecinde sistematik sapmaların özellikle 1970 sonrası zayıf makroekonomik performansın kaynaklarından olduğu fikri etkili olmuştur. Bakış açısındaki bu farklılaşmanın bir diğer nedeni de, iktisadi araştırmalarda kullanılan metodolojinin son dönemlerde tekrar gözden geçirilmesidir. Ana akım iktisadın üzerine inşa edildiği paradigmanın varsayımları ve temel sorunsallar karşısındaki yetersizliği, Yay (1997: 48)'in de ifade ettiği gibi, araştırmacıları teorik çerçevenin ve varsayımların sorgulanmasına, toplum ile birey arasındaki etkileşimin açıklanmasına ve karar birimleri üzerinde politik ve kurumsal faktörlerin etkilerinin dikkate alınmasına yöneltmiştir.

Mali disiplin gelir ve harcama olarak iki yönü düşünüldüğünde, politikaların ikinci üzerinde birinciye nazaran daha fazla etkisi olduğu söylenebilir (Acosta ve Coppedge, 2001: 4). Politik ekonomi modelleri konuya fırsatçı politikacı ve zaman miyopisi nedeniyle mali yanılısamaya sahip seçmen davranışlarından hareketle farklı açıklamalar getirmişlerdir. Mali disiplini etkilediğine inanılan temel politik karakteristikler; kamusal seçim modelleri, siyasi karar alma süreci ve hükümet yapısı, politik konjonktürel dalgalanmalar, siyasi istikrarsızlık, mali yükün nesiller arası dağılımı ve ardıl hükümetler arası stratejik ilişkiler şeklinde kısa ve uzun dönemi kapsayan geniş bir yelpazede değerlendirilmektedir. Aşağıda söz konusu faktörler dört ana başlık altında incelenmiştir.

2.1. Siyasi Rejim ve Seçim Sistemi

Politik ekonomi yaklaşımı çerçevesinde ilk incelenmesi gereken faktör, demokratik ülkelerde seçmen tercihlerinin yönetime yansımaya şekli açısından uygulanan siyasi rejimdir. Başkanlık sisteminde doğrudan seçilen ve bağımsız otoritesi olan başkan söz konusu iken, parlamenter sistemde başbakan parlamentoya karşı sorumludur. İsviçre ve Fransa örneklerinde olduğu gibi karma sistemler de geliştirilmiştir. Parlamenter sistem kendi içerisinde seçim kanunlarının temsil derecesine göre farklılaşır. Uygulamada farklılıklar olmakla birlikte, her seçim bölgesinde milletvekili sayısı beş taneden az olan dar bölgesel seçim sistemleri çoğunluk esasına dayalı, daha fazla olanlar ise nispi temsil sistemi olarak

kabul edilir (Grilli, 1991: 351). Nispi temsil sisteminde partiler seçim barajı uygulaması olmadığı varsayımı altında aldıkları oy ile orantılı olarak parlamentoda yer alırlar. Bir ülkede tercih edilen rejim hükümet yapısı ve politik istikrarı doğrudan etkilemektedir.

Çoğunluk sistemi, özellikle her bölgeden sadece bir milletvekilinin seçildiği durumda, iki partili sistemi ve tek parti hükümetini teşvik eder. Nispi temsil sistemi ise çok partili sistemlere, koalisyonlara ve azınlık hükümetlerine yol açar. Aynı zamanda hükümet süreleri bu sistemde daha kısadır (Alesina ve Perotti, 1994: 27) ve oyların oranı parlamentoda doğrudan sandalye oranına yansımaz. Bu noktada önemli olan temsil derecesidir. Yüksek temsil oranı çok sayıda partinin bir arada var olmasını ve uç partilerin temsil imkânını artırır. Temsil oranını belirleyen faktörler ise seçim bölgelerinin büyüklüğü ve seçim barajlarıdır. Seçim bölgelerinin küçük olması durumunda meclisteki sandalye dağılımı daha az orantısız olur, dolayısıyla dar bölge sistemi büyük partiler lehine sonuçlar verir (Duverger, 1954).

Tüm bu açıklamalar ışığında temsili demokrasi ile mali disiplinsizlik arasında güçlü ilişki vardır. Persson ve Tabellini (1999: 700)'e göre, çoğunluk esasına dayalı seçim sistemi kamuda büyümeye, başkanlık tipi rejimler ise daha küçük kamu sektörüne işaret etmektedir. Daha bağımsız ve merkezi yönetim, daha hızlı karar alınmasını ve gerektiğinde hızlı değişiklik yapılmasını sağlar. Hallerberg ve Hagen (1997: 21) ise, nispi seçim sisteminin politik sistemde daha fazla kutuplaşmaya neden olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan, çoğunluk esasına dayalı sistemlerde hükümetler daha kararlı ve istikrarlıdır, sistem aşırı uç partileri baskı altında tutar, bu nedenle çoğunluk sistemi daha düşük borç düzeyi sağlar.

2.2. Politik İstikrarsızlık

Mali disiplini, kamu gelir ve harcama yapısını değiştiren bir diğer unsur politik istikrarsızlıktır. Politik istikrarsızlık kapsamında literatürde hükümet krizleri, darbeler, siyasi cinayetler ve hükümet değişim sıklığı üzerinde durulmaktadır. Bu gibi sosyal ve politik huzursuzluklar kısa dönemli politika uygulamalarını artırır (Woo, 2003: 395). Darbe ve siyasi suikastler gibi demokratik sürecin işlemlerine mâni olan faktörler belirsizliği artırmakta, uygulanmakta olan politikaların kesintiye uğramasına neden olmakta, ülke gündeminin ve önceliklerin değişmesi nedeniyle politika yapımcıların ekonomik reformlar ve uzun vadeli planlarını olumsuz etkilemektedir.

İktidarın hükümetler arasında veya koalisyonu oluşturan partiler arasındaki dağılımı, dolayısıyla zaman içerisinde yönetimin partiler arasında el değiştirmesi bütçe açığını etkiler. Mevcut ve sonraki hükümetin ideolojik farklılıkları nedeniyle bütçede iradi değişimler ortaya çıkar (Tsebelis ve Chang 2004: 450). Persson ve Svensson (1989) konuyu halef-selef durumundaki hükümetlerin aynı kamu malı için farklı üretim miktarı için incelemiş; muhafazakâr hükümetlerin liberal haleflerine daha az harcama yapmalarını zorlamak için bütçe açığı bırakacaklarını, liberal hükümetlerin ise muhafazakâr haleflerine bütçe fazlası bırakacaklarını savunmuşlardır. Alesina ve Tabellini (1990) ise hükümetlerin farklı kamu malı tercihleri olduğu durumları incelemiştir. Her iki durumda da önemli olan nokta mevcut hükümetin görevine devam edip etmeyeceği ile ilgili belirsizliktir. Seçimlerde sık sık hükümetin başka partiye geçmesi durumunda borç stoku artar. Freitag ve Sciarini (2001)'e göre, ampirik çalışmalar uzun dönemli hükümetlerin daha küçük bütçe açığına neden

olduğunu göstermektedir. Bunun temel nedeni mali yükün nesiller arası dağılımı konusundaki varsayımlardır. Mali kararların uzun dönemli etkileri mevcut neslin özverili olduğu durumda (Ricardo'cu denklik hipotezinde olduğu gibi) gelecek nesilleri etkilemiyor iken, bencillik ve yalnızca mevcut neslin seçmen kabul edilmesi varsayımları altında cari dönemde vergi yükünü gelecek nesillere aktaran politikalar kabul edilecektir (Alesina ve Perotti, 1994: 14). Söz konusu kutuplaşma hükümet düzeyinde olduğu gibi seçmen düzeyinde de ortaya çıkabilir. Şöyle ki, Alesina ve Tabellini (1990: 412)'ye göre, mevcut hükümet gelecek dönemde farklı ideolojideki hükümetlerin olası harcamalarını kısmak için harcamalarını artırarak borçlanma yoluna gidebilir. Benzer şekilde, Tabellini ve Alesina (1991: 37) çoğunluk kuralının uygulandığı oylama sisteminde ortanca seçmenin gelecek dönem harcama kompozisyonunun kendi tercihlerine uygun olması için borç stokunda artışı destekleyeceğine ve etkinin aşırı uç grupların ağırlığı ile pozitif ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan, toplumda yüksek gelirli ve düşük gelirli kesimler gelecek nesle bırakacakları miras konusunda farklı görüşlere sahip olabilirler. Bu noktada oylama ve sosyal planlamacının borç yükünün devri konusundaki önemi ortaya çıkmaktadır (Cukierman ve Meltzer, 1989: 714). Ayrıca takip edilen maliye politikası politik istikrarsızlığı ve iktidardaki partinin yeniden seçilip seçilemeyeceğini etkileyebilecek bir değişkendir. Ancak, bu ters nedensellik enflasyon ve diğer değişkenler üzerinden dolaylı olarak ortaya çıkar.

2.3. Meclis ve Hükümet Yapısı

Maliye politikalarının tasarımı meclis yapısı anlamında parti sayısı, aşırı uç partilerin mecliste temsili, veto hakkı, partilerin ideolojik farklılıklarına ek olarak hükümet türleri, hükümetteki partilerin ideolojik farklılıkları, hükümetin meclisteki oransal büyüklüğü, partizan politikalar gibi çok sayıda unsur etkili olmaktadır. Aşağıda meclis ve hükümet yapısının mali disiplin üzerindeki etkisi bu alt başlıklar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Seçmen tercihleri sonucunda ortaya çıkan meclisin, farklı görüşleri barındırması kamu maliyesi açısından farklı yönlerde sonuçlar doğurabilmektedir. Mecliste ideolojik kutuplaşma durumunda genellikle bütçe teklifinin etrafında uzlaşma zorlaşır. Diğer bir önemli faktör veto hakkına sahip kesimlerdir. Mevcut durumun değişmesi için gereken onayı ifade eden veto hakkına sahip kişi ve kurumların sayısı ve onların ideolojik uzaklıkları arttıkça, statükodan çok fazla sapma olamayacağından politik istikrarın artacağı kabul edilir (Tsebelis 1995: 290). Veto hakkı koalisyondaki partilerde olabileceği gibi, Almanya'daki üst meclis gibi kurumsal nitelikte de olabilir. Çoğunluk esasına dayalı seçim sistemleri iki partili yapısı nedeniyle veto hakkına sahip tek oyuncuyu teşvik ederken, nispi çoğunluğa dayalı parlamenter sistemler veto yetkisine sahip birim sayısını artırır (Woo, 2003: 402). Bu görüşlere ek olarak, konunun aşırı uç partiler açısından ele alındığı çalışmalardan Grilli (1991: 355)'e göre, mali sürdürülebilirliğin azalması ile mecliste uç partilerin fazla olması arasında ilişki vardır. Burada söz konusu uç partiler, mevcut siyasi sisteme şüphe ile yaklaşan, demokratik olmayan ideolojilere sahip, hatta ülke sınırlarının değişimini bile önerebilen partilerdir.

Hükümet yapısı ile kamu harcamalarının kompozisyonu ve mali disiplin arasında da güçlü bir ilişki vardır. Literatürde bu konuda yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak zayıf hükümetler ve hükümetlerin ideolojik yaklaşımları kapsamında ele alınmaktadır. Buna göre,

zayıf hükümetler vergileri artırma, yeni vergi koyma veya harcamaları kısma konusunda zorlanırlar, aynı zamanda yeniden seçilme ihtimali olmadığı için uzun dönemli disipline yönelik politikalar uygulamazlar. *Zayıflık* kavramını tanımlamada kullanılacak kriterlerden birisi mecliste hükümete yönelik destektir. Bu açıdan çoğunluk hükümeti (tek ve nispi çoğunluğa sahip parti), koalisyon (partilerin bir araya gelerek çoğunluğu oluşturması) ve azınlık hükümeti (bir/birkaç parti tarafından desteklenen ancak mecliste çoğunluğa sahip olmayan hükümet) şeklinde yapılacak ayırım neticesinde, hükümetin meclisteki temsil gücü ile bütçe süreciyle ilgili kararlar arasında yakın ilişki vardır.

Her şeyden önce mecliste parti sayısının az olması ve hükümetin oransal büyüklüğü mali kaynakların tahsisinde işlem maliyetlerini azaltır, tersine başbakanın küçük bir partiye mensup olması ise hükümet ortakları ile anlaşmanın maliyetini, patronaj ilişkilerini ve bölgesel imtiyazları artırır. Bunun nedenleri; bölünmüşlüğün reformlar konusunda ortak hareket imkânını azaltması, reformların potansiyel etkilerinin taraflar arasında dağılarak azalmasına neden olması, patronaj ilişkilerini destekleyerek kamu harcamaları üzerinde baskı ortaya çıkarmasıdır (Mainwaring 1999: 176-179). Bilindiği gibi, parlamenter demokrasilerde nispi çoğunluk seçim sistemi azınlık ve koalisyon hükümeti ihtimalini artırmaktadır. Tek parti hükümetinden koalisyonlar ve azınlık hükümetine kadarki yelpazede parti sayısının giderek artması, mali disipline zarar verebilecek sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle koalisyon hükümetleri durumunda bütçe dengesinin sağlanmasının daha zor olmasının nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

(i) Koalisyonu oluşturan partilerin kendi öncelikli ilgi alanları ve farklı seçmen kitlelerinin olması nedeniyle hükümetin tek bir amaç fonksiyonu yoktur. Bu durum mali ayarlamaların ertelenmesine neden olabilir. İlk olarak farklı sosyal gruplar arasında mali yükün paylaşımı için incelenmiş bu sorun koalisyon hükümetleri için de geçerlidir. Zira tek parti durumunda politikanın maliyeti diğer kesimlere kolaylıkla kaydırılabilir iken, koalisyon hükümetlerinde veto ihtimali yüksektir. Koalisyon hükümetinin içerisindeki kutuplaşma arttıkça önlemlerin gecikmesiyle ekonomideki toplam maliyet de artar. Mahkûmlar açmazı durumunda olduğu gibi, her partinin bütçe tasarrufuna onay vermesi ancak oluşacak yükten kendi seçmen kitlelerini koruma şartına bağlı olduğundan, ortak bir görüşün sağlanmadığı durumda gerçekleşmesi en olası sonuç bütçe kesintisinin olmadığı işbiriksiz senaryodur. (Roubini ve Sachs 1989: 924-925; Alesina ve Drazen, 1991: 1171-1173; Alesina ve Perotti, 1994). Kaldı ki, oyun teorisine göre oyuncu sayısı arttığında işbirliği daha da zorlaşır. Böyle durumlarda borçlanma, harcama kısıtı veya vergi artırımı yerine finansman kaynağı haline gelir.

(ii) Kabinede bakanlık sayısı arttıkça ve her bakanlığın kendi bütçesi üzerinde otoritesinin olması anlamında bağımsız politikalar ağırlık kazandıkça, bakanlıklardan birindeki aşırı harcamadan kaynaklı yükün diğerleri arasında paylaşılması imkânı ortaya çıkar. Literatürde *kollektif eylem problemi* olarak ifade edilen bu durumun doğal sonucu, her birimin kendi seçim bölgesindeki ya da yetki alanındaki memnun etmek istemesiyle aşırı harcamaya eğilimli olmasıdır (Weingast vd. 1981: 643; Tsebelis ve Chang 2004: 451). Koordinasyonsuzluğun neticesinde elde edilen fayda katlanılan maliyetin üzerinde olacağından, optimum hizmet miktarı ve kaynak kullanımı aşılıp olur.

(iii) Son olarak, koalisyon hükümetleri makro ekonomik şoklara karşı asimetrik tepki verirler, bunun bir sonucu olarak ekonomide negatif şoklarla mücadelede daha az başarılıdır. Koalisyon ortakları olumsuz düzenlemeleri engellemekte yeterince güçlü iken, pozitif değişimleri gerçekleştirmede yeterince güçlü değildirler. Diğer bir deyişle, her bir koalisyon ortağı statükonun değişmesine karşı çıkmak için önemli bir güce sahiptir. Söz konusu veto gücü koalisyon içerisindeki çok küçük partiler için de geçerlidir (Roubini ve Sachs 1989: 924). Zayıf hükümetler kendi içinde değerlendirildiğinde, Strom (2000)'e göre azınlık hükümetleri asgari milletvekili sayısı ile kurulan koalisyonlara göre daha istikrarlı politikalara sahipken, büyük koalisyon hükümetlerinde karar almak için tüm ortakların onayı gerekmediğinden bu tür hükümete göre istikrar daha azdır. Söz konusu durumu Alesina ve Drazen (1991) ise mali disiplin açısından zayıf hükümetlerin bütçe açığını artırmaktan ziyade mevcut bütçe açığını devamlı hale getirmesi şeklinde yorumlamaktadır.

İktidar partisi/partileri ideolojik eğilimleri açısından değerlendirildiğinde, farklı ideolojilere sahip hükümetlerin harcama ve gelir kompozisyonları arasında önemli farklılıklar olduğu kabul edilmekle birlikte, söz konusu sınıflandırmanın mali disiplin üzerindeki etkisi tartışmalıdır. Sol partiler daha fazla kamu harcaması yapma eğiliminde iken, kamunun ekonomideki payında ortaya çıkan bu artış gelir tarafında da sağlandığında bütçe dengesi etkilenmeyebilir. Tarihsel veriler de bu asimetriyi desteklemektedir. Örneğin gelişmiş ülkelerde 1970'lerde sol hükümetlerin bütçe açıkları daha yüksek iken, 1980'li yıllarda bu genelleme yapılamamaktadır. Uygulamalı çalışmalarda da sonuçlar değişkenlik göstermektedir (örnek çalışmalar için bakınız: De Haan ve Sturm, 1994; Volkerink ve De Haan: 2001). Sağ hükümetler ise, ağırlıklı olarak küçük bütçe, sınırlı müdahale, düşük vergi oranları ve denk bütçe taraftarıdır. Ancak partiler ideolojik yelpazenin uç noktalarına doğru ilerledikçe hükümetlerin partizan uygulamaları artar. Bu açıdan sağ ve sol hükümetler sırasıyla emek ve sermaye yanlısı olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla hükümetin ideolojik eğiliminin mali disiplin üzerindeki etkileri şu açılardan değerlendirilebilir (Tavares, 2004: 2455; Tsebelis ve Chang 2004: 451): İlk olarak, temsilcilerin kendi seçim bölgelerine ve/veya seçmen kitlelerine yönelik etkin olmayan kamu projeleri, bütçenin harcama kalemlerinin şişmesi nedeniyle denklige zarar verir. İkicisi, mali disiplini sağlamaya yönelik olarak sağ hükümetler genel olarak kamu harcamalarında kesinti şeklindeki tedbirleri, sol hükümetler ise özellikle kamu yatırımları ve kamu istihdamına yönelik harcamaları kısmak açısından isteksiz olduklarından vergi artışını tercih ederler. Üçüncüsü, sol hükümetlerin yönetimde olduğu gelişmekte olan ülkelerde politik riskin artması nedeniyle devlet tahvilinin getirisi daha yüksektir. Son olarak, koalisyon hükümeti durumunda, ortakların ideolojik farklılıkları anlamında hükümetin kompozisyonu bütçedeki iradi değişimlerin bir nedenidir.

2.4. Seçim Dönemleri

Kramer (1971)'in ABD kongre seçimlerinin ekonomik belirleyicileri üzerine yaptığı uygulamalı çalışması, Nordhaus (1975)'un seçim öncesi manipülasyonları ve Hibbs (1977)'nin partizan politikacılara yönelik geliştirdikleri modellerle temeli atılan *politik konjonktürel dalgalanmalar teorisi*, politikacıların yeniden seçilebilmek için genişletici iktisadi politikalar uygulaması dolayısıyla politik dalgalanmaların makro ekonomik dalgalanmaların kaynağı olduğu görüşüne dayanmaktadır. Teoride seçmenlerin politika

yapıcıların başarısı konusundaki eksik bilgisi nedeniyle, seçim öncesi genişletici politikalar olumlu performansın göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Teorinin ilk halindeki açıklamalar maliye politikasına daha uygun olmakla birlikte, Rogoff (1990) tarafından teorinin yeni yorumunda farklı otoriteler tarafından yürütülen para ve maliye politikaları ekseninde rasyonel ve fırsatçı hükümet davranışları modellenmiştir. Para politikasının seçilmiş kurumlardan ayrıştırılması, seçim dönemlerinde kamu mali dengesindeki değişimlere karşı parasal değişkenlerin ayarlanması açısından önemlidir (Drazen, 2001: 77). Politik konjonktürel dalgalanmalar teorisi son dönemde rasyonel beklentiler kapsamında genişletilmiştir.

Enflasyon ve işsizlik değiş-tokuşunu ele alan teori, kısa dönemde seçimler nedeniyle kamu harcaması ve vergi gelirlerindeki dalgalanmaların açıklanmasında da kullanılmaktadır (Alesina ve Perotti, 1994: 13). Kamu tercihi teorisinin *mali yanılısama* kavramı burada seçmenlerin bugünkü harcama artışının faydasına gelecek dönem vergi yükü artışına göre daha yüksek değer vermesinden kaynaklanmaktadır. Seçimlerden önceki dönemde ekonomideki olumlu şartların varlığı özellikle gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenmekte olup, gelişmiş ülkeler için söz konusu etki için kanıtlar oldukça sınırlıdır (Brender ve Drazen, 2005: 1272). Mali yanılmanın bir diğer sonucu ise, politikacıların durgunluk döneminde genişletici politikalara istekli olmalarına karşın, sonraki genişleme dönemlerinde bütçe fazlası politikalarını uygulama konusunda istekli olmamalarından kaynaklı *asimetrik istikrar politikalarının* ortaya çıkmasıdır.

Tüm bu açıklamalar, seçim dönemlerinde maliye politikalarının neden daha az konjonktür karşıtı özellik gösterdiğine ve seçim öncesi artan bütçe açıklarına ışık tutmaktadır (Sorensen vd. 2001: 1272-1273). Yeni demokrasilerde seçim süreciyle ilgili tecrübe eksikliği ve seçmen kitlesinin mali manipülasyonlarla ilgili bilgi yetersizliği ile birlikte, söz konusu etki daha şiddetli hale gelmektedir. Bilgi yetersizliği, politikacıların seçmen kitlesini olumlu durumun politikaların başarısını yansıttığına inandırmaları, medyanın da etkisiyle seçmenin gerçek bilgiye ulaşamaması veya doğru yorumlayamamasından kaynaklanabilir (Brender, 2005: 1290). Mali saydamlık bu noktada ekonomik birimlerin politikacılar hakkında maliyetsiz bilgiye ulaşmaları açısından önemli bir faktördür.

3. Politik Faktörlerin Mali Disiplin Üzerindeki Etkisine Yönelik Panel Veri Analizi

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak politik faktörlerin mali disiplin üzerindeki etkisinin incelendiği uygulamalı çalışmalarda elde edilen bulgular değerlendirilecek, ardından söz konusu ilişki 49 az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede 1985-2012 dönemi için analiz edilecektir.

3.1. Uygulamalı Literatür

İktisadi yapıları farklı olan ülkelerde gözlemlenen bütçe açıklarında artış ve borç stoku sorunu araştırmacıların yakın geçmişte politik, kurumsal ve sosyal faktörlerin mali disiplin üzerindeki etkisine odaklanmaları sonucunu doğurmuştur. Söz konusu faktörlerin kısa dönemde değişken olmamaları çalışmaların çoğunlukla geniş ülke gruplarının kullanıldığı panel veri analizleri şeklinde olmasına yol açmıştır. Analizler daha çok politik konjonktürel

dalgalanmalar teorisi ve koalisyon hükümetleri üzerine yoğunlaşmıştır. Politik faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkisinin incelendiği uygulamalı çalışmalara ait literatür özeti Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Ampirik Literatür Özeti

Çalışma	Örneklem	Yöntem	Sonuç
Roubini ve Sachs, 1989	15 OECD ülkesi, 1960-1986	Panel veri analizi, EKK	- Koalisyon hükümetleri daha yüksek bütçe açığına yol açmaz, ancak şoklara karşı ayarlamaları geciktirirler. - Ancak, kısa ömürlü çok partili koalisyon hükümetleri bütçe açıklarını azaltmakta daha başarısızdır.
Grilli vd. 1991	18 OECD ülkesi, 1950-1989	Zaman serisi, panel veri analizi, EKK	- Temsili demokrasilerde çoğulcu parlamenter ve başkanlık sistemine göre borç stoku yüksektir. - Hükümetlerin görevde kalma süresi uzadıkça borç stoku azalır.
Alesina vd. 1992	18 OECD ülkesi, 1960-1987	Zaman serisi, panel veri analizi, EKK	- Politik konjonktürel dalgalanmaların varlığını doğrulayan kanıtlar bulunmuştur
De Haan ve Sturm, 1994	12 AB ülkesi, 1980-89	Havuzlanmış veri, EKK	- Sık hükümet değişimleri ile kamu borçları arasında pozitif ilişki vardır - Kamu harcama artışı sol hükümetlerde fazladır.
De Haan ve Sturm, 1997	21 OECD ülkesi, 1982-92	Havuzlanmış veri, ağırlıklandırılmış EKK	- Kamu borç stokunda artış ve harcama düzeyi ile politik parçalanma arasında ilişki yoktur.
Franzese, 1999	21 ülke, 1950-1995	Panel veri analizi, EKK	- Koalisyon hükümetleri bütçe açıklarının yüksek veya düşük düzeyine bakılmaksızın mevcut durumun etkin şekilde devamını sağlar
Acosta ve Coppedge, 2001	7 Latin Amerika, 1979-1998	Panel veri analizi, FE-PCSE	- Bütçe sürecinin kurumsallaşması politik konjonktürel dalgalanmaları hafifletmektedir.
Woo, 2003	57 ülke, 1970-1990	Panel veri analizi, FE	- Politik belirsizlik, kabine büyüklüğü bütçe dengesini olumsuz etkiler. - Ama zayıf hükümet değişkenlerinin bütçe açığı üzerinde anlamlı etkisi yoktur. - Parlamenter sistem ve nispi seçim sistemi ikilisinin mali çıktılar üzerinde olumsuz etkisi vardır.
Persson ve Tabellini, 2003	60 ülke, 1960-1998	Panel veri analizi, FE	- Demokratik rejimlerde politik konjonktürel dalgalanmalar seçim öncesi dönemde vergi indirimi şeklinde ortaya çıkarak bütçe açıklarına neden olmaktadır.

Tsebelis ve Chang, 2004	19 gelişmiş ülke, 1973-1995	Panel veri analizi, FE-PCSE	- Veto hakkına sahip karar birimlerinin artması kamu harcama yapısında değişikliği zorlaştırır.
Brender ve Drazen, 2005	68 ülke, 1960-2001	Panel veri, FE-GMM	- Yeni demokrasilerde seçim dönemlerinde bütçe açığındaki artış daha fazladır.
Alt ve Lassen, 2006	19 OECD ülkesi, 1989-98	Panel veri analizi, GMM	- Politik kutuplaşmanın fazla olduğu ülkelerde seçim dönemi dalgalanmaları daha fazladır
Shi ve Svensson, 2006	85 ülke, 1975-95	Panel veri analizi, GMM	- Seçim dönemlerinde bütçe açıkları %1 artarken, gelişmekte olan ülkelere söz konusu açık daha yüksektir.
Schaltegger ve Torgler, 2007	26 İsviçre Kantonu, 1981-2001	Panel veri analizi, 2SLS ve nedensellik	- bütçe sürecinin kurumsallaşması kapsamında yüksek hesap verebilirlik, hükümetlerin performansını artırır ve bütçe açıklarını azaltır.
Güvel ve Koç, 2010	33 gelişmekte olan ülke, 2003-2007	Panel veri analizi, EKK	- Politik ve kurumsal faktörlerden ekonomik özgürlük düzeyi, hukuk sisteminin etkinliği, kamusal regülasyonlar, politik istikrarda iyileşme, kamusal harcamalardaki savurganlığın azalması ile bütçe açıkları arasında negatif ilişki vardır.
Agnello ve Sousa, 2013	125 ülke, 1980-2006	Panel veri analizi, GMM	- Politik istikrarsızlık bütçe açıklarındaki oynaklığı artırır.

Demokratik ülkelerde rejim farklılıkları dikkate alındığında, Woo (2003) başkanlık sisteminin parlamenter sisteme göre daha küçük bütçe açıklarına yol açtığını savunmaktadır. Seçim sistemi açısından Grilli vd. (1991) küçük ve çok sayıda partiye izin veren seçim sistemlerinin hükümetin sürekliliğini azalttığını ve mali disipline zarar verdiğini ifade etmektedir. Diğer yandan Tsebelis ve Chang (2004)'e göre, politik sistemde veto hakkına sahip olanların ideolojik farklılıkları arttıkça kamu harcamaları daha istikrarlı hale gelmektedir. Hükümet türleri açısından değerlendirildiğinde, Alesina ve Perotti (1995)'e göre sol eğilimli hükümetler diğerlerinden daha sıkı mali politikalar uygulamaktadır. Ancak De Haan ve Sturm (1994) kamu harcama artışlarının bu tip hükümetlerde daha fazla görüldüğünü iddia etmektedir. Sık hükümet değişimleri, hükümet krizleri gibi politik istikrarsızlıklar da bütçe açıklarının yükselmesine (De Haan ve Sturm 1994; Güvel ve Koç, 2010) ve oynaklığının fazla olmasına (Agnello ve Sousa, 2013) neden olabilmektedir.

Alesina ve Perotti (1995) tarihsel yaklaşımla yaptıkları değerlendirmelerde, OECD ülkelerinde 1970 sonrası uygulanan genişletici ve daraltıcı mali politikalar üzerinde politik faktörlerin etkisiyle ilgili olarak; koalisyon hükümetleri ve sık hükümet değişimi yaşanan dönemlerde kemer sıkma politikalarının başarısının daha az olduğunu, koalisyon hükümetlerinin tek parti iktidarları kadar sıkı mali politikalar uygulama konusunda istekli

olmalarına karşın harcama kesintilerinin hayata geçirilmesinde sorunlar yaşandığına vurgu yapmışlardır. Tersine, Roubini ve Sachs (1989) koalisyon hükümetlerinin bütçe açığına yol açmadığını sadece şoklara karşı ayarlamaları geciktirdiğini, burada asıl sorunun kısa ömürlü çok partili koalisyon hükümetlerinde olduğunu belirtmişlerdir. Franzese (1999) de koalisyonun bütçe açığı veya fazlası açısından değil, reformları engellemesi açısından olumsuz etkisi olduğuna vurgu yapmaktadır. De Haan ve Sturm (1997) ise, farklı olarak, tek parti hükümetinden azınlık hükümetine doğru yelpazede politik gücün parçalanmasının ne borç stoku ne de kamu harcamaları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Woo (2003) da benzer şekilde azınlık hükümeti veya koalisyonlar gibi zayıf hükümetler ile bütçe açıkları arasında bağlantı tespit edememiştir.

Birçok çalışmada hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerde politik konjonktür dalgaları için kanıtlar bulunmuştur (Alesina, Cohen ve Roubini, 1992; Acosta ve Coppedge 2001 vb.). Persson ve Tabellini (2003)'ye göre, söz konusu etkinin kaynağı seçim öncesi vergi indirimleridir. Bütçe açıkları politik kutuplaşmanın fazla olduğu sistemler (Alt ve Lassen, 2006) ile hem seçmen hem politikacı davranışları bakımından yeni olarak addedilebilecek demokrasilerde (Brender ve Drazen, 2005) daha fazladır. Benzer şekilde, açıklar gelişmekte olan ülkelerde yüksek iken, güçlü kurumsal sınırların olduğu gelişmiş ülkelerde kamu kaynaklarının kişisel çıkar için kullanılması için daha az imkân olduğundan ve bu ülkelerde bilinçli seçmenler mali manipülasyonları etkin olmayan hareket olarak yorumladıklarından, popülist politikalar engellenmektedir (Shi ve Svensson, 2006). Bütçesel kurumsallaşmada özellikle hesap verebilirlik (Schaltegger ve Torgler, 2007) ve mali saydamlık (Alt ve Lassen, 2006) mali disiplin için önemli unsurlardır.

3.2. Model

Çalışmanın bu bölümünde politik faktörlerin mali disiplin üzerindeki etkisi 49 az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede 1985-2012 dönemi verileri kullanılarak analiz edilecektir. Mali disiplini etkileyen faktörlerin belirlenebilmesi için tahmin edilen dinamik panel veri modeli şu şekildedir;

$$B.Stoku_{i,t} = \beta_0 B.Stoku_{i,t-1} + \beta_1 MakroEko_{i,t} + \beta_2 Politik_{i,t} + v_i + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

Modelde veri setinin kesit ve zaman boyutu sırasıyla $i=1, \dots, N$ ve $t=1, \dots, T_i$ şeklinde temsil edilmek üzere $B.Stoku_{i,t}$ i'inci ülkenin t dönemindeki kamu borç stokunun GSYH'ye oranını, $MakroEko_i$ makro ekonomik kontrol değişkenleri setini, $Politik_i$ politik faktörler vektörünü, v_i ülkelere özgü gözlemlenemeyen karakteristikleri göstermektedir. β 'lar tahmin edilen parametreleri, $\varepsilon_{i,t}$ ise iid hata terimini ifade etmektedir. Örneklem grubu 49 ülke ve her ülke için 28 yıllık zaman periyodundan oluşmaktadır. Ülke grubu Dünya Bankası'nın az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke kategorisinden veri kısıtı çerçevesinde oluşturulmuştur.

Makroekonomik değişkenlerin önemli bir kısmı kendi gecikmeli değerlerine duyarlıdır. Kamu borç stoku da bu değişkenlerden birisi olduğundan, analizlerde gecikmeli değeri açıklayıcı değişkenler grubu içerisinde yer almalıdır. Bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin bağımsız değişken olarak yer aldığı bu şekildeki modeller dinamik modeller olarak adlandırılır. Ancak modelde bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin varlığı otokorelasyonu artıracağından ve bu değer ($B.Stoku_{i,t-1}$) hata terimi ile ilişkili olacağından EKK tahmincileri sapmalı ve tutarsız sonuçlar verecektir. Benzer şekilde sabit etkiler tahmincisindeki sapma, T 'nin bir fonksiyonu olduğundan ancak $T \rightarrow \infty$ koşulu altında parametrelerin tahminleri tutarlı olabilir (Nickell, 1981: 1418). Holtz-Eakin vd. (1988) ülkeye özgü etkiler ile açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyondan kaynaklanan içsellik sorununun ortadan kaldırılması için genelleştirilmiş momentler metodunu geliştirmişlerdir. Bunu panel veri analizine uyarlayan Arellano ve Bond (1991), tüm geçerli gecikmeli değişkenlerin dinamik panel veri modellerinde araç değişken olarak dikkate alınması ve modelde değişkenlerin farklarının kullanılarak ülkelere özgü sabit etkilerin ortadan kaldırılması yoluyla tutarlı ve etkin tahmin ediciler sağlayan bir yöntem (fark-GMM) önermişlerdir.

Çalışmada tek aşamalı fark-GMM metodu uygulanmıştır. GMM yönteminin panel uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Dinamik panel veri analizinin geçerli olması ve otokorelasyon testlerinin güvenilirliği için veri setinin küçük T , büyük N koşulunu sağlaması gerekir. Diğer yandan, araç değişkenlerin sayısına dikkat edilerek geçerlilikleri test edilmelidir. İçsel sorunlar nedeniyle araç değişken sayısı panel kesit büyüklüğünden (N) daha az olmalıdır. Ayrıca hata terimleri arasında otokorelasyon olmamalıdır (Roodman, 2006). Moment koşullarının, araç değişkenlerin geçerliliğinin test edilmesinde araç değişkenlerin bir grup olarak dışsal olduğu şeklindeki H_0 hipotezi, düzeltilmiş standart hataların kullanılıp kullanılmaması çerçevesinde Hansen J istatistiği veya bu testin hata teriminde değişen varyans olmaması varsayımının kabulü altındaki özel hali olan Sargan istatistiği ile sınanır. Hata terimlerinde ardışık bağımlılık sorunu ise modelin yapısı gereği birinci dereceden otokorelasyon olacağından yalnızca ikinci dereceden otokorelasyon sorunu için test edilmektedir.

3.3. Veri Seti

Analizlerde politik faktörlerin uzun dönem etkilerinin yakalanabilmesi amacıyla mali disiplin göstergesi olarak genel yönetim kamu borç stokunun GSYH'ye oranı kullanılmıştır ($B.Stoku$). Uygulamalı literatüre uygun olarak kontrol değişkenleri vektörü kişi başına reel GSYH, küreselleşme düzeyi, hasıla açığı ve enflasyondan oluşmaktadır. Ülkeler arasında ekonomik gelişmişlik farklarının dikkate alınabilmesi için kişi başına reel milli gelir değişkeni kullanılmıştır. Bu değişken 2005 sabit fiyatları ile hesaplanan GSYH'nin toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilmiş ve doğal logaritması ile analize dahil edilmiştir ($\ln rY_{kb}$). Gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasalar ve kurumsal yapı yeterli düzeyde olmadığından ve konjonktürel dalgalanma evreleri arasındaki süre daha kısa olduğundan ihtiyari maliye politikalarına daha sık başvurulmakta (Fatás ve Mihov, 2003: 1421), dolayısıyla mali disiplin

üzerinde baskı oluşmaktadır. Hasıla açığı değişkeni (*HasılaAçığı*) ülkeye özgü iktisadi şokların modele dahil edilmesi için reel GSYH'nin ülke trendinden sapması şeklinde Hodrick-Prescott filtresi kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır. Değişkenin pozitif değerleri ülkenin uzun dönem trendine göre ekonomik genişleme, negatif değerleri üretim düşüşü yaşanan durgunluk dönemlerine işaret etmektedir. Hasıla açığı konjonktür hakkında verdiği bilgi ile sonraki dönem iktisat politikalarının şekillenmesinde önem arz ettiğinden modellerde gecikmeli değeri ile yer almaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin üretim faktörleri ve girdilerde darboğazlardan kaynaklı arz-talep dengesizliği şeklindeki temel yapısal sorunlarından birisi olan enflasyon, belirsizliği artırarak kamu gelir ve harcama düzeyinde dalgalanmalara yol açma, nominal faiz ödemelerini artırma ve reel vergi gelirlerini düşürme suretiyle bütçe dengesini bozabilmektedir. Bu etkinin içselleştirilmesi için tüketici fiyat endeksinin doğal logaritması (*lnEnf*) kullanılmıştır (benzer çalışmalar için bkn. Woo, 2003; Agnello ve Sousa, 2013). Küreselleşme (*Glob*) dış ticaret hacminde artışın yanında kurumsal yapının gelişmesi, dış finansman imkanlarının artması, sermaye hareketlerinde serbestleşmenin hükümetler üzerindeki baskısı, ülkeler arasında artan vergi rekabeti başta olmak üzere farklı açılardan maliye politikalarını etkileyebilmektedir. Çalışmada KOF Index of Globalization tarafından dış ticaret hacmi, dış ticaret üzerindeki vergi yükleri, tarife ve kotalar ile sermaye hareketlerinin düzeyi dikkate alınarak hesaplanan ekonomik küreselleşme endeksi kullanılmıştır.

Analizlerde kullanılan politik faktörler siyasi rejim, politik istikrar, meclis ve hükümet yapısı olmak üzere üç alt başlık altında toplanmıştır. Bir ülkede uygulanan rejimle ilgili olarak kullanılan değişkenlerden birincisi *Demokrasi'dir*. Bu değişken ülkenin otokratik veya demokratik yönetim sisteme sahip olmasına göre -10 ile +10 arasında değer almaktadır. Yüksek değerler daha yüksek demokrasi düzeyine karşılık gelmektedir. Demokrasi düzeyinin ölçümünde vatandaşların alternatif yönetici ve politikalar hakkında fikirlerini ifade edebilmelerini sağlayan kurumların ve seçim sürecinin varlığı, idarecilerin gücünü kısıtlayıcı düzenlemeler ve tüm vatandaşların politik tercihlerinde temel haklarının garanti altına alınması kriterleri dikkate alınmıştır. *SeçimSist* kukla değişken olup seçim sisteminin çoğunluk veya nispi temsil kuralına dayalı olmasına göre sırasıyla 1 ve 0 değerlerini almaktadır. *SivilYön* değişkeni rejim türünü sivil ve askeri hükümetler açısından ele almaktadır. Değişkenin yüksek değerleri hükümetin tüm unsurlarının sivil olduğu bir yapıdan, sivil hükümetin askeri elitler tarafından kontrol edilmesi ve uç noktada askeri darbe vb. vasıtasıyla yönetime el konulduğu durumları temsil etmektedir. *SeçRekb* yasama organının seçiminde rekabetçilik düzeyine göre 0 ile 7 arasında değerler almaktadır. 0 değeri yasama meclisinin olmadığı durumu ifade ederken daha büyük değerler seçim sisteminin ve alternatif adayların olduğu ve en yüksek değerde en büyük partinin mecliste %75'den daha az sandalyeye sahip olduğu rekabetçi sistemi karakterize etmektedir.

Politik istikrar çerçevesinde *KabDeğ* değişkeni belli bir yılda kaç kez başbakanın veya kabinenin %50'sinden fazlasının değiştiğini göstermektedir. V-Dem Project tarafından sağlanan *Polyozl* değişkeni politik yolsuzluğun yaygınlık düzeyini göstermektedir. Değişken devlet yönetiminin üst seviyesinde yasama, yürütme ve yargı süreçlerinde yolsuzluğa ek olarak kamu sektöründe çıkar amaçlı faaliyetleri de kapsamaktadır. Yüksek değerler yaygın

yolsuzluk anlamına gelir. *HükKriz* hükümet krizleri veri seti mevcut rejimin çöküşünü tehdit eden hızla gelişen ekonomik, sosyal veya siyasal durumların gerçekleştiği yıllarda 1 değerini alan bir kukla değişkendir. Devrime yönelik ayaklanma durumları hariç tutulmuş bu olaylar sonrasında yönetimin değişimleri sıklıkla gözlemlenmektedir. Son olarak seçim dönemlerinin mali disiplin üzerindeki etkisinin araştırılması amacıyla analize dahil edilen *SeçimDön* değişkeni seçim dönemlerinde 1, diğer yıllarda sıfır değerini alan bir kukla değişkendir. Literatüre uygun olarak seçim yılı parlamenter sistemler için milletvekili seçimleri, başkanlık sistemi uygulanan ülkelerde başkanlık seçimleri dikkate alınarak belirlenmiştir.

Tablo 2. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Örneklem Grubu

Değişken	Tanım	Durağanlık	Kaynak
<i>B.Stoku</i>	Kamu borç stoku / GSYH	I(0)	IMF Historical Debt Database
<i>lnrY_{kb}</i>	Reel GSYH (2005=100, log)	I(1)	World Development Indicator
<i>Glob</i>	Ekonomik küreselleşme endeksi	I(1)	KOF Index of Globalization
<i>HasılaAçığı</i>	Hasıla Açığı	I(0)	Kendi hesaplamamız
<i>lnEnf</i>	Tüketici fiyat endeksi (log)	I(1)	IMF IFS Database
Politik Faktörler			
<i>Demokrasi</i>	Rejim değişkeni	I(0)	Polity IV
<i>SeçimSist</i>	Seçim sistemi	D	World Bank DPI
<i>SivilYön</i>	Sivil-askeri yönetim	I(0)	CNTS Dataset
<i>SeçRekb</i>	Seçimlerde rekabetçilik düzeyi	I(0)	World Bank DPI
<i>KabDeğ</i>	Kabine değişim sayısı	I(0)	CNTS Dataset
<i>HükKriz</i>	Hükümet krizi	D	CNTS Dataset
<i>PolYozl</i>	Politik yozlaşma	I(1)	V-Dem Project
<i>SeçimDön</i>	Executive/yürütme seçimleri	D	World Bank DPI
<i>KoaHük</i>	Koalisyon yapısı	I(0)	CNTS Dataset
<i>KabineBüy</i>	Kabine büyüklüğü	I(0)	CNTS Dataset
<i>PartiOry</i>	İdeolojik eğilimler	I(0)	World Bank DPI
<i>HükBüy</i>	Hükümetin parlamentodaki oranı	I(1)	World Bank DPI
<i>PolFrag</i>	Politik ayrışma endeksi	I(0)	CNTS Dataset
<i>YasEtk</i>	Yasama sürecinde etkinlik	I(0)	CNTS Dataset
Örneklem Grubu			
Arjantin, Bangladeş, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Endonezya, Fas, Fildişi Sahilleri, Dominik Cumhuriyeti., Ekvador Cumh., El Salvador, Etiyopya, Guatemala, Güney Africa, Honduras, Kolombiya, Kosta Rika, Hindistan, İran, Macaristan, Malavi, Malezya, Mali, Meksika, Mısır, Nijerya, Pakistan, Panama, Peru, Filipinler, Polonya, Romanya, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Sri Lanka, Şili, Tanzanya, Tayland, Tunus, Türkiye, Uganda, Uruguay, Ürdün, Venezuela, Vietnam, Zambia, Zimbabve.			

Not: Birim kök testi sınamaları Im, Pesaran, Shin (IPS) ve ADF istatistiklerine göre %5 güven aralığına göre yapılmıştır. I(0) değişkenin seviyesinde durağan olduğunu göstermektedir. Kukla değişkenler D ile gösterilmiş olup birim kök sınaması yapılmamıştır.

Meclis ve hükümetin yapısının etkilerini belirlemek için kullanılan değişkenlerden *KoaHük* birden fazla partinin olduğu bir mecliste tek parti iktidarının olduğu durumda 3, koalisyon hükümeti ve karşısında muhalefetin olduğu durumda 2 ve muhalefetin olmadığı bir

koalisyonun olduğu durumda 1 değerini almaktadır. Kabine büyüklüğünü gösteren *KabineBüy* hükümette bakanların sayısını göstermektedir, müsteşar ve danışmanlar hesaplamalara dahil değildir. Değişken, parlamenter sistemden farklı olarak başkanlık sisteminde başkan ve başkan yardımcılarını da kapsamaktadır. Bir kişinin birden fazla bakanlığı temsil ettiği durumda bakanlık sayısı dikkate alınmıştır. *PartiOry* iktisat politikası açısından parti ideolojik eğilimlerini tasvir etmektedir. Sağ partiler muhafazakarlar ve hristiyan demokrat gruplardan oluşmakta iken; sol partiler komünist, sosyalist, sosyal demokrat ve diğer sol kanattaki gruplar şeklinde tanımlanmaktadır. Temsil ettiği ideoloji anlamında sağ hükümetler 1, yelpazenin ortasındaki partilerden oluşan hükümetler 2 ve sol hükümetler 3 değerini almaktadır. *Hükmbüy* değişkeni hükümetin parlamentodaki büyüklüğünü ifade etmektedir. İktidar milletvekillerinin, hükümet, muhalefet ve bağımsız milletvekillerinin toplamına oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Politik faktörler için bir diğer gösterge olan *PolFrag* ise modellerde yer alan politik ayrışma endeksi (fractionalization index) Rae (1968)'e uygun olarak şu şekilde hesaplanmaktadır.

$$PF = 1 - \sum_{i=1}^m (t_i)^2 \quad (2)$$

burada t_i i'inci partinin üye sayısının yasama organındaki oranıdır. Rassal olarak seçilen iki parlamenterin farklı partilerden olma olasılığını gösteren endeks 0-1 arasında değer almakta, hesaplanmasında bağımsızlar ve seçim dönemleri arasında ortaya çıkan değişimler ihmal edilmektedir. *YasEtk* ise yasama sürecindeki etkinliği ölçmektedir. Endeks yasama organının olmadığı durumdan, üç alternatifli (i) etkinsiz yapı (kararların denetlenmeden onaylanması, iç karışıklıkların mevzuatın uygulanmasını imkansız hale getirmesi veya baskın bir yöneticinin yasama organının işlevlerini yerine getirmesini büyük ölçüde engellemesi), (ii) yürütmenin yasama organının gücü üzerinde önemli ölçüde hakim olduğu kısmi etkinlik ve (iii) yürütme organının veto yetkisinin geçerliliğini yitirdiği özerk bir yasama organının varlığı anlamında etkinlik şeklinde 0 ile 3 arasındaki değerler almaktadır.

3.4. Bulgular

Veri setinin zaman boyutu nedeniyle analiz öncesinde değişkenlere ait panel birim kök sınamaları yapılmıştır. Im, Pesaran, Shin (IPS) ve Fisher ADF testlerine göre yapılan sınamalar sonrasında düzeyde durağan olmayan değişkenler analizlere birinci farkları ile dahil edilmiştir. Değişkenlere ait birim kök testi sonuçları ve veri kaynakları Tablo 2'de sunulmaktadır. Bir bütün olarak tahmin edilen modellerden politik yolsuzluğun ve seçim dönemleri değişkenlerinin mali disiplin üzerindeki etkisinin incelendiği modellerde otokorelasyon olduğu ve araç değişkenlerin içsellik sorunu taşıdığı anlaşılmaktadır. Diğer modellerde ise, içsel araç değişken ve otokorelasyon problemi bulunmadığı, aynı zamanda araç değişken sayısının panel kesit sayısından küçük olduğu görülmektedir. Dinamik panel veri analiz sonuçları Tablo 3-5'te sunulmuştur.

Model I, demokratikleşme düzeyi ile kamu borç stoku arasında ters yönlü ve %1 anlamlılık düzeyinde güçlü bir ilişkiyi göstermektedir. Özellikle harcama yetkisine sahip karar alıcıların ve hükümetin parlamentoya ve nihai anlamda seçmenlere karşı hesap verme gerekliliği mali

disipline olumlu katkı sağlamaktadır. Bu sonuç Buchanan (1958)'in doğrudan veya temsili olsun demokratik hükümetlerin borçlanmaya karşı önyargılı oldukları savı ile örtüşmektedir. Model II'ye göre, çoğulculuk esasına dayalı parlamenter sistemlerde Persson ve Tabellini (1999)'nin sonuçlarına paralel olarak kamu borç stoku daha yüksektir. %10 anlamlılık düzeyinde ve bir dönem gecikmeli ortaya çıkan bu etki, Grilli vd. (1991)'in de ifade ettikleri gibi temsili demokrasilerde hükümet süresinin alternatiflerine göre kısa olması dolayısıyla orta ve uzun dönemde gözlemlenebilecek önlemlerin hayata geçirilmesini zorlaştırması ile ilgilidir. Model III'e göre ise, askeri rejimlerin görevde olduğu dönemlerde bir dönem gecikmeli olarak kamu borç stoku artmaktadır. Demokrasi düzeyi için elde edilen bulgularla tutarlı olan bu sonuç, askeri yönetimlerin kurumsallaşma ve politik gelişim ile elde edilecek gelecekteki istikrar pahasına, ancak geçici bir istikrar sağlayabileceği savını desteklemektedir. Benzer şekilde *SeçRekb* değişkenine ait katsayı, seçim sisteminin rekabetçi yapısında güçlenmenin kamu mali disiplini %1 anlamlılık düzeyinde olumlu etkilediğini göstermektedir.

Tablo 3. Dinamik Panel Veri Analiz Sonuçları

Politik Faktörler A: Politik Rejim (Bağımlı Değ. Kamu Borç Stoku, % GSYH)

	Model I	Model II	Model III	Model IV
<i>B.Stoku</i> _{t-1}	0,638*** (0,221)	0,955*** (0,224)	0,487** (0,232)	0,363 (0,307)
<i>lnrY_{kb}</i>	-166,1*** (41,91)	-183,9*** (42,47)	-212,9*** (49,41)	-192,5*** (49,35)
<i>Glob</i>	1,177** (0,451)	1,673*** (0,370)	1,207*** (0,375)	1,062** (0,437)
<i>HasılaAçığı</i> _{t-1}	-209,9* (115,7)	-133,3 (148,2)	-110,7 (113,8)	-317,1* (175,2)
<i>lnEnf</i>	-5,105 (9,936)	-7,721 (12,49)	2,518 (10,56)	-14,86 (11,19)
<i>Demokrasi</i>	-7,821*** (2,386)	-	-	-
<i>SeçimSist</i> _{t-1}	-	177,4* (104,1)	-	-
<i>SivilYön</i> _{t-1}	-	-	86,36* (51,24)	-
<i>SeçRekb</i>	-	-	-	-34,31*** (10,91)
Gözlem	1166	1151	1164	1167
F istatistiği	14,67***	15,38***	11,95***	10,55***
Araç Değ. Sayısı	30	30	30	30
AR(2) test prob.	0,157	0,101	0,117	0,120
Hansen test prob.	0,264	0,089	0,182	0,235

Notlar: Modeller tek aşamalı fark-GMM ile tahmin edilmiştir (kullanılan program Stata-11). Araç değişken olarak hasıla açığı dışındaki açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri ve nüfus (logaritmik) verileri kullanılmıştır. Veri setinin özellikleri gereği küçük örneklem ayarlaması yapılmıştır. Standart hatalar parantez içerisinde verilmiştir. *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde katsayının anlamlılığını göstermektedir.

Diğer analiz sonuçlarının sunulmasında, kontrol değişkenlerinin katsayılarında ve anlamlılıklarında önemli bir değişiklik olmaması dolayısıyla, yer tasarrufu sağlamak için her modelde yalnızca ilgili politik faktöre ait katsayılar raporlanmıştır. Bu kapsamda oluşturulan Tablo 4'te politik istikrarı temsilen kullanılan dört değişkene ait sonuçlar yer almaktadır. Politik istikrarın önemli göstergelerinden birisi olan kabine değişim sıklığı (*KabDeğ*) arttıkça mali disiplin bozulmaktadır. Özellikle yeniden seçilme beklentisi düşük olan iktidarlar için kamu borçlanması olağan bir kamu finansman aracı haline gelmektedir. Analiz sonuçlarına göre politik yolsuzluk (*PolYozl*) değişkenine ait katsayı istatistiksel olarak anlamlı değildir. Diğer yandan, hükümet krizi niteliğindeki ekonomik, sosyal ve siyasi olaylar (*HükKriz*) kamu mali dengesinde bozulmayı da beraberinde getirmektedir. Zira gelişmekte olan ülkelerde siyasi karar alma mekanizmasının önceliklerinin değişmesiyle birlikte, mali disipline yönelik olmakla birlikte ekonomik refahı kısa dönemde olumsuz etkileyecek olan bütçe açıklarını ve kamu borç stokunu azaltma amaçlı konsolidasyon programlarının uygulanma ihtimali azalmaktadır. Politik istikrar açısından, son olarak seçim dönemlerinin (*SeçimDön*) kamu borç stoku üzerindeki etkisi incelendiğinde, bu değişkenin katsayısı beklentilere uygun şekilde pozitif olsa da, istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir.

Tablo 4. Dinamik Panel Veri Analiz Sonuçları

Politik Faktörler B: Politik İstikrar (Bağımlı Değ. Kamu Borç Stoku, %GSYH)

Değişken	Katsayı	Standart hata	F testi istatistiği	Spesifikasyon testleri			
<i>KabDeğ</i>	39,553***	11,931	21,78***	AR(2) test prob.	0,777	Grup sayısı	48
				Hansen test prob.	0,274	Araç değ. say	30
<i>PolYozl</i>	-36,335	178,1	30,58***	AR(2) test prob.	0,027	Grup sayısı	49
				Hansen test prob.	0,027	Araç değ. say	29
<i>HükKriz</i>	64,656**	30,51	12,83***	AR(2) test prob.	0,088	Grup sayısı	49
				Hansen test prob.	0,483	Araç değ. say	30
<i>SeçimDön</i>	9,751	12,23	29,66***	AR(2) test prob.	0,033	Grup sayısı	48
				Hansen test prob.	0,070	Araç değ. say	30

Notlar: Tek aşamalı fark-GMM ile tahmin edilen modeller şu şekildedir: $B.Stoku_t = \beta_0 B.Stoku_{t-1} + \beta_1 \ln rY_{kb} + \beta_2 Glob + \beta_3 HasılaAçığı + \beta_4 \ln Enf + \beta_5 Polit + e$. Hansen testi için H_0 hipotezi araç değişkenlerin grup olarak dışsal olduğu şeklinde iken AR(2) testi ile t dönemindeki hata teriminin iki gecikmeli değeri ile ilişkili olmadığı şeklindeki boş hipotez sınanmaktadır. *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde katsayının anlamlılığını göstermektedir.

Meclis ve Hükümet Yapısının kamu mali dengesi üzerindeki etkilerinin incelenmesinde ele alınan altı değişkene ait analiz sonuçları Tablo 5'te raporlanmıştır. Koalisyondan tek parti iktidarına doğru daha büyük değerler alan *KoaHük* değişkenine ait katsayı negatif ve %1 düzeyinde anlamlıdır. Elde edilen sonuç, tek parti iktidarlarının görev aldığı dönemlerde mali disiplinin sağlanması koalisyon hükümetlerine göre daha kolay olduğu; karar alma sürecinde farklı grup veya partiler arasındaki anlaşmazlıkların kamu açıklarını azaltıcı önlemleri hayata geçirmeyi zorlaştırdığı/ertelediği varsayımları üzerine kurulu zayıf hükümetler teorisini desteklemektedir. Ortaya çıkan olumsuz etkinin bir diğer nedeni de, hükümetteki çeşitli partilerin, kendi seçim bölgelerinin yararlanacağı daha yüksek harcama bütçesi sağlamak için oy ticareti yapmalarıdır. Bulgular kabine büyüklüğünün (*KabineBüy*) kamu borç stokunda

Woo (2003)'den farklı olarak azalma şeklinde olumlu etkisi olduğunu ve bu etkinin bir dönem gecikmeli ortaya çıktığını göstermektedir. Bu sonucun olası nedenleri uzmanlaşma, disiplin bozucu politikalar için kabine büyüdükçe üyeleri ikna etmenin zorlaşması veya her farklı talebin karşılanamaması gerçeğidir. *PartiOry* değişkenine ait katsayı incelendiğinde, hükümeti oluşturan partilerin ideolojik eğilimlerinde siyasi yelpazenin soluna doğru geçildikçe kamu borç stokunda artış olduğu anlaşılmaktadır. Zira sol eğilimli hükümetler/partiler sosyal harcamalara devlet eliyle daha fazla pay ayırma düşüncesine sahiptir.

Son üç sonuç Tablo 4'teki hükümet değişim sıklığının artışının olumsuz etkilerine dair deliller ile birleştirildiğinde, literatürde hükümetlerin kamu borç stokunu haleflerine yönlendirmeye yönelik stratejik bir araç olarak gördüğünü savunan "yıpratma mücadelesi" modellerini destekleyici nitelik kazanmaktadır. *Hükmbüy* değişkeni için yapılan analizde, parlamentoda hükümetin sandalye sayısının kamu borç stoku üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir. Bu sonuç iktidarın meclisteki gücünün artmasının bir yandan reform imkânını artırırken diğer yandan muhalefetin etkinliğini zayıflatarak popülist politikaların uygulanma imkânını gündeme getirmesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Mecliste farklı görüşlerin temsili anlamında ayrışma endeksi (*PartiFrag*) değişkeninin kamu borç stoku üzerinde %1 düzeyinde anlamlı negatif etkisi vardır. Buna göre, parlamentoda mevcut siyasi yapıdan memnun olmayan seçmenleri temsil eden uç partilerin gücünün artması, statükonun değişmesini ve kapsamlı reformları kolaylaştırır. Aynı doğrultuda bu gruplar hükümetin bütçe açıklarını artıracak harcama politikalarını parlamentoda daha sıkı kontrol edebilecek ve temsil güçleri oranında engel olmaya çalışacaklardır. Son olarak, yürütmenin yasama organı üzerindeki hâkimiyetinin azalmasıyla birlikte artan yasama etkinliğinin (*YasEtk*) mali disiplin üzerinde olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 5. Dinamik Panel Veri Analiz Sonuçları
Politik Faktörler C: Meclis ve Hükümet Yapısı (Bağımlı Değ. Kamu Borç Stoku/GSYH)

Değişken	Katsayı	Standart hata	F testi istatistiği	Spesifikasyon testleri			
<i>KoaHük</i>	-41,407***	14,25	8,021***	AR(2) test prob	0,463	Grup sayısı	48
				Hansen test prob.	0,112	Araç değ. say	30
<i>KabineBüy_{t-1}</i>	-10,18**	4,519	6,959***	AR(2) test prob	0,431	Grup sayısı	48
				Hansen test prob.	0,254	Araç değ. say	30
<i>PartiOry</i>	50,715*	30,58	4,10***	AR(2) test prob	0,719	Grup sayısı	38
				Hansen test prob.	0,510	Araç değ. say	30
<i>Hükmbüy</i>	-131,41	113,5	29,85***	AR(2) test prob	0,141	Grup sayısı	48
				Hansen test prob.	0,321	Araç değ. say	30
<i>PolFrag</i>	-0,17***	0,005	22,87***	AR(2) test prob	0,456	Grup sayısı	47
				Hansen test prob.	0,573	Araç değ. say	24
<i>YasEtk_{t-1}</i>	-107,1**	42,51	11,86***	AR(2) test prob	0,576	Grup sayısı	48
				Hansen test prob.	0,189	Araç değ. say	30

Notlar: Tek aşamalı fark-GMM ile tahmin edilen modeller şu şekildedir: $B.Stoku_t = \beta_0 B.Stoku_{t-1} + \beta_1 \ln rY_{kb} + \beta_2 Glob + \beta_3 HasılaAçığı + \beta_4 \ln Enf + \beta_5 Polit + e$. Hansen testi için H_0 hipotezi: araç değişkenler grup olarak dışsaldır şeklinde iken AR(2) testi ile t dönemindeki hata teriminin iki gecikmeli değeri ile ilişkili olmadığı

şeklindeki boş hipotez sınanmaktadır. *,**,*** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde katsayının anlamlılığını göstermektedir.

Yukarıdaki 14 modelde kontrol değişkenlerine ait sonuçlar bir bütün olarak incelendiğinde, kamu borç stokunun kendi gecikmeli değerleri ile güçlü bir ilişkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan, bir ülkede ekonomik gelişme anlamında kişi başına milli gelir düzeyindeki artışın kamu borç stokunu azaltıcı etkisi tüm modellerde doğrulanmaktadır. Ekonomik konjonktürün iktisat politikaları üzerindeki etkisini temsil için kullanılan hasıla açığı değişkeninin katsayısı ise tüm modellerde durgunluk dönemlerinde kamu borç stokunda artış nedeniyle negatif işaretli olmasına rağmen, yalnızca dört modelde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır (benzer sonuçlar için bkn. Alt ve Lassen, 2006). Küreselleşme değişkeninin tahminlerin tamamında pozitif ve anlamlı katsayılara sahip olması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde dışa açıklığın fon bulma imkânını kolaylaştırarak kamu harcamalarının finansmanında borçlanma tercihini alternatifler karşısında ön plana çıkarttığı şeklinde yorumlanabilir. Kontrol değişkenlerinin sonucusu olan enflasyon için modellerin hiç birisinde anlamlı sonuçlar elde edilememiştir.

Sonuç

Etkin politik karar alma sürecinin varlığı, gelişmiş ülkelerde iradi politikalarda popülist uygulamaları kısıtlarken, gelişmekte olan ülkelerde söz konusu sürecin iyi tasarlanmamış olması, mali disiplini desteklemekten ziyade bozucu sonuçlara neden olabilmektedir. Zira gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında daha genç demokrasilere sahip bu ülkeler kalkınmanın ilk aşamalarında politik istikrarsızlıklara daha fazla açık, politik süreç ile ilgili deneyim ve bilgi eksikliğinin olduğu, bilinçli seçmenlerin nispeten daha az olduğu bir yapıdadırlar. O nedenle, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde seçmenlerin eksik bilgiye sahip olmaları, politikacıların siyasi karar alma sürecinde politika değişkenlerini kontrol ederek manipülasyon yapmak suretiyle kendilerini daha başarılı göstermelerini kolaylaştırmaktadır. Bu durum *çıkarıcı politikacı* ve *miyop seçmen* varsayımlarına dayalı teorilerin çıkarımlarının uygulamada ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır. Yeni politik ekonomi literatürü söz konusu politik ve kurumsal faktörlerin iktisat politikalarının tasarımındaki önemine vurgu yapmaktadır. Kamu borç stoku ve bütçe dengesi açısından ülkeler arası farklılıkların yalnızca başlangıç koşulları, ekonomik faktörler ve geçici şoklar ile açıklanamaması bu alana olan ilgiyi artırmaktadır.

Bu çalışmada, gelişmekte olan ülkelere ilişkin geniş bir örneklem grubunda siyasi karar alma sürecinin farklı aşamalarını ve temel niteliklerini içeren 14 değişkenin mali disiplini temsilen kamu borç stoku üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Politik faktörlerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerinin incelenmesinde, ülkelerin hususi özelliklerinden kaynaklı etkilerin doğru tahlil edilebilmesi ve sonuçların yorumlanmasını olumsuz etkileyebilecek risklerin azaltılabilmesi için geniş ülke grubunun olduğu panel veri yöntemlerinin kullanılması daha isabetlidir. Üç ana başlık altında yapılan analizlerden elde edilen sonuçlara göre; daha demokratik yönetim ve rekabetçi seçim sistemi, ülkelerde kamu mali disiplini sağlamaya yardımcı olmaktadır. Yürütmenin kısa aralıklarla değişmesi ile

siyasi ve toplumsal olaylar gibi politik istikrarsızlık unsurları kamu borç stokunu artırmaktadır. Benzer şekilde, meclis ve hükümet yapısı açısından bakıldığında, parlamentoda farklı görüşlerin temsil imkânının azalması, yürütmenin yasama üzerindeki etkisinin artması, çok partili koalisyon hükümetleri, hükümetin politik yelpazenin sol tarafındaki partilerden oluşması, bakanların yetki alanının genişletilmesi suretiyle dar bir kabine sisteminin uygulanması kamu borç stokunu artıran unsurlardır. İktidarın parlamentodaki oransal büyüklüğü ile mali disiplin arasında ise olası olumlu ve olumsuz etkilerin bileşiminden kaynaklı olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Çalışmanın bulguları gelişmekte olan ülkelerde benzer durumlarda farklı mali politikaların uygulanmasının sebeplerinden birisinin politik karar alma süreci olduğunu, söz konusu sürecin etkin bir şekilde işlememesinin kamu mali yapısında istikrarsızlığa yol açabileceğini göstermektedir. Bu noktada önemli olan politika yapıcılarının cari ve gelecek dönemler arasında tercihlerindeki ağırlıklandırmadır. Gelecek dönemlerin daha fazla iskonto edilmesi anlamında miyopiyi artıran her türlü politik faktör, hükümetlerin önceliklerini değiştirerek uzun vadeli konsolidasyon programları ve reformların ertelenmesine yol açarak daraltıcı mali politikaların uygulanmasını zorlaştıracak, kamu gelirlerinin kompozisyonunu bozacak ve sonuçta mali disipline zarar verecektir. Aynı zamanda politik istikrarsızlık, kutuplaşma ve kısa aralıklarla ortaya çıkan hükümet değişimlerine ait bulgular bir arada düşünüldüğünde, özellikle farklı görüşlere sahip birbirini takip eden hükümetlerin stratejik davranışlarının kamu mali yapısı üzerindeki olumsuz etkisini teyit etmekte, literatürdeki idari politikalara karşı mali kurallar tartışmasında ikinci lehine ek kanıtlar sunmaktadır.

Kaynakça

- Acosta, A. M., & Coppedge, M. (2001). Political determinants of fiscal discipline in Latin America, 1979-1998. In International Congress of the Latin American Studies Association, Marriot Wardman Park Hotel, Washington, DC.
- Agnello, L., & Sousa, R. M. (2013). Political, institutional, and economic factors underlying deficit volatility. *Review of International Economics*, 21(4): 719-732.
- Alesina, A. & Drazen, A. (1991). Why are stabilizations delayed? *American Economic Review* 81 (December): 1170–1188.
- Alesina, A., G. D. Cohen & Roubini N. (1992). Macroeconomic policy and elections in OECD democracies. *Economics & Politics* 4(1): 1-30.
- Alesina, A., & Perotti, R. (1994). The political economy of budget deficits. NBER Working Paper Series No. 4637.
- Alesina, A., & Perotti, R. (1995). Fiscal expansions and adjustments in OECD countries. *Economic policy*, 10(21): 205-248.
- Alesina, A., & Tabellini, G. (1990). A positive theory of fiscal deficits and government debt. *The Review of Economic Studies*, 57(3): 403-414.

- Alt, J. E., & Lassen, D. D. (2006). Transparency, political polarization, and political budget cycles in OECD countries. *American Journal of Political Science*, 50(3): 530-550.
- Arellano, M. & Bond S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations, *Review of Economic Studies* 58:277-97.
- Barro, R. (1979). On the determination of public debt. *Journal of Political Economy* 87: 240-271.
- Brender, A., & Drazen, A. (2005). Political budget cycles in new versus established democracies. *Journal of monetary Economics*, 52(7): 1271-1295.
- Buchanan, J.M. 1958. Public principles of public debt. Homewood, (Ill. Baskı): Richard D. Irwin.
- Cukierman, A. & Meltzer A. (1989). A Political Theory of government debt and deficits in a neo-Ricardian frameworks. *American Economic Review*, 79: 713-33.
- De Haan, J., & Sturm, J. E. (1994). Political and institutional determinants of fiscal policy in the European Community. *Public Choice*, 80(1-2): 157-172.
- De Haan, J., & Sturm, J. E. (1997). Political and economic determinants of OECD budget deficits and government expenditures: A reinvestigation. *European Journal of Political Economy*, 13(4): 739-750.
- Drazen, A. (2001). The political business cycle after 25 years. In NBER Macroeconomics Annual 2000, Volume 15: 75-138.
- Duverger, M. (1954). Political parties: Their organization and activity in the modern state. London: Methuen & Co.
- Fatás, A. & Mihov I. (2003). The Case for Restricting Fiscal Policy Discretion. *Quarterly Journal of Economics* 118:1419-47.
- Franzese, R. J. (2001). The positive political economy of public debt: an empirical examination of the OECD postwar experience. Workshop on Political Economy, The Eitan Berglas School of Economics, 30-31 January.
- Freitag, M., & Sciarini, P. (2001). The Political Economy of Budget Deficits in the European Union The Role of International Constraints and Domestic Structure. *European Union Politics*, 2(2): 163-189.
- Güvel, E. A., & Koç, A. G. A. (2010). Bütçe Açıklarının Politik Ve Kurumsal Belirleyicileri: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2): 286-301.
- Grilli, V., Masciandaro, D., & Tabellini, G. (1991). Political and monetary institutions and public financial policies in the industrial countries. *Economic policy*, 6(13), 341-392.
- Hagen, J. von (1991). A note on the empirical effectiveness of formal fiscal restraints. *Journal of Public Economics* 44: 99-110.

- Hibbs, D. (1977). Political parties and macroeconomic policy. *American Political Science Review* 71: 1467-1487.
- Holtz-Eakin, D., Newey W., & Harvey S. R. (1988). Estimating Vector Autoregressions with Panel Data. *Econometrica* 56:1371–95.
- Im, K. S., Pesaran, M. H., & Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of econometrics*, 115(1): 53-74.
- Kramer, G. (1971). Short-term fluctuations in U.S. voting behavior, 1896-1964. *American Political Science Review* 65: 131-143.
- Mainwaring, S. (1999). Rethinking party systems in the third wave of democratization: the case of Brazil. Stanford University Press.
- Nickell, Stephen J., (1981). "Biases in Dynamic Models with Fixed Effects," *Econometrica*, 49:1417–26.
- Nordhaus, V. (1975). The Political Business Cycle. *Review of Economic Studies*, 42: 169-190.
- Persson, T. ve Svensson, L. (1989), "Why a stubborn conservative would run a deficit: Policy with time-inconsistent preferences", *Quarterly Journal of Economics*, 104: 325-346.
- Persson, T., & Tabellini, G. (1999). The size and scope of government:: Comparative politics with rational politicians. *European Economic Review*, 43(4): 699-735.
- Persson, T., & Tabellini, G. E. (2003). Do electoral cycles differ across political systems?. Innocenzo Gasparini Institute for Economic Research.
- Rae, Douglas (1968), "A Note on the Fractionalization of Some European Party Systems", *Comparative Political Studies*, 1: 413-418.
- Rogoff, K. (1990). Equilibrium political budget cycles. *American Economic Review* 80: 21-36.
- Romer, D. (2012). *Advanced Macroeconomics*, Fourth ed. New York: McGraw-Hill.
- Roodman, D. (2006). How to do xtabond2: An introduction to difference and system GMM in Stata. The Center for Global Development Working Paper Number 103.
- Roubini, N. ve Sachs, J.D. 1989. "Political and Economic Determinants of Budget Deficits in the Industrial Democracies". *European Economic Review* 33: 903-933.
- Schaltegger, C. A., & Torgler, B. (2007). Government accountability and fiscal discipline: A panel analysis using Swiss data. *Journal of Public Economics*, 91(1): 117-140.
- Shi, M., & Svensson, J. (2006). Political budget cycles: Do they differ across countries and why?. *Journal of public economics*, 90(8): 1367-1389.
- Sorensen, B. E., Wu L. & Yosha O. (2001). Output Fluctuations and Fiscal Policy: U.S. State and Local Governments 1978–1994. *European Economic Review* 45:1271–310.
- Strom, K. (2000). Delegation and accountability in parliamentary democracies. *European Journal of Political Research* 37: 261–289.

- Tabellini, G. and Alesina, A. (1990), "Voting on the budget deficit", *American Economic Review*, 80: 37-49.
- Tavares, J. (2004). Does right or left matter? Cabinets, credibility and fiscal adjustments. *Journal of Public Economics*, 88(12): 2447-2468.
- Tsebelis, G. (1995). Decision making in political systems: Veto players in presidentialism, parliamentarism, multicameralism and multipartyism. *British journal of political science*, 25(03): 289-325.
- Tsebelis, G., & Chang, E. C. (2004). Veto players and the structure of budgets in advanced industrialized countries. *European Journal of Political Research*, 43(3): 449-476.
- Volkerink, B., & De Haan, J. (2001). Fragmented government effects on fiscal policy: New evidence. *Public choice*, 109(3-4): 221-242.
- Yay, T. (1997). İktisat Metodolojisiinde Gelişmeler Üzerine Düşünceler. *İktisat Dergisi*, 365: 47-55.
- Weingast, B. R., Shepsle, K. A., & Johnsen, C. (1981). The political economy of benefits and costs: A neoclassical approach to distributive politics. *The Journal of Political Economy*, 642-664.
- Woo, J. (2003). Economic, political, and institutional determinants of public deficits. *Journal of Public Economics*, 87(3): 387-426.